

ЕТНІЧНІ Й МІЖНАРОДНІ ОЗНАКИ ТРАДИЦІЙНИХ ВИДІВ СТРІЛЬБИ З ЛУКА

Михайло ОСТРОВСЬКИЙ¹, Богдан ВІНОГРАДСЬКИЙ², Олексій ШИЛО³

^{1,2,3} Львівський державний університет фізичної культури імені Івана Боберського, м. Львів, Україна

ETHNIC AND INTERNATIONAL CHARACTERISTICS OF TRADITIONAL TYPES OF ARCHERY

Mykhailo OSTROVSKIY¹, Bohdan VYNOGRADSKYI², Oleksii SHYLO³

^{1,2,3} Ivan Boberskyi Lviv State University of Physical Culture, Lviv, Ukraine

Анотація.

У статті описано проблематику використання термінів, наявних у різних наукових сегментах (наприкладі азійського, європейського й українського) для позначення етнічного спорту та етнічної рухової активності. Запропоновано власний варіант тлумачення терміна «етносport». Визначено місце традиційної стрільби з лука як складової частини етнічного спорту й рухової активності.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні таксономічної моделі стрільби з лука з урахуванням концептуальних ознак національного й міжнародного спорту.

Методи дослідження. У дослідженні здійснено огляд і порівняльний аналіз наукових праць баз даних Scopus, Google Scholar та Web of Science із напрямку народного й національного спорту та етнічної фізичної культури в трьох наукових сегментах – українському, азійському і європейському – з урахуванням специфіки термінів, які в них використовують.

Результати дослідження. Під час дослідження уточнено кластерну класифікацію видів стрільби з лука. Після аналізу літератури для розв'язання термінологічних відмінностей запропоновано використовувати узагальнені поняття «етносport» й «етнічна рухова активність». Також розроблено схему класифікації компонентів етнічної рухової активності й етносportу на прикладі традиційної стрільби з лука.

Abstract.

The article describes the issues of using terms that are present in various scientific segments (for example, Asian, European, and Ukrainian) to denote ethnic sports and ethnic motor activity. The place of traditional archery has been determined as an elemental component of it. Our own version of the interpretation of the term 'ethnic sport' has been also proposed.

The aim of the work is to substantiate the taxonomic model of archery, taking into account the conceptual features of national and international sports.

Among the research methods, we have used a review and comparative analysis of scientific works of the literary databases Scopus, Google Scholar and Web of Science in the direction of folk and national sports and ethnic physical education in three scientific segments, i.e. Ukrainian, Asian and European, taking into account the specifics of the terms used in them.

Research results. In the course of the research, we have clarified the cluster classification of types of archery. After analyzing the literature, it has been proposed to use the generalized concept of 'ethnic sport' and 'ethnic motor activity' to resolve terminological differences. Moreover, a classification scheme of the components of ethnic motor activity and ethnic sports has been developed using the example of traditional archery.

Висновок. Установлено, що поняття традиційного спорту в азійській, європейській та українській моделях мають спільні й відмінні риси. Українські і європейські науковці розмежовують терміни, які використовують у руховій активності (народна фізична культура в українському сегменті й traditional games у європейських роботах), та ті, які характеризують власне спорт (національний спорт і folksport, traditional sports відповідно). У китайському сегменті використовують єдине поняття для всіх – national traditional sports. Уточнено кластерну класифікацію стрільби з лука. Виявлено, що традиційна стрільба з лука як вид спорту й рухової активності має велике значення для етнічного (національного) та міжнародного руху фізичного виховання. Існує безліч видів, форм і проявів традиційної стрільби з лука, популярних у всьому світі. Запропоновано схему етнічного й міжнародного спорту на прикладі стрільби з лука.

Ключові слова: національний спорт, стрільба з лука, традиції, класифікація, терміни.

Conclusions. It has been established that the concept of traditional sports in the Asian, European, and Ukrainian models has common and distinctive features. Ukrainian and European scientists distinguish terms that are used only in motor activity (folk physical education in the Ukrainian segment and traditional games in European works) and those that characterize only sports (national sport and ethnic sport, traditional sports, respectively). In the Chinese segment, a single concept is used for all, i.e. national traditional sports. The cluster classification of archery has been clarified. It has been found that traditional archery as a sport and motor activity is of great importance for the ethnic (national) and international movement of physical education. There are many types, forms, and manifestations of traditional archery that are popular all over the world. A scheme of ethnic and international sports has been also proposed using the example of archery.

Keywords: ethnic sport, traditional games, archery, traditions, classification, terms.

Вступ. У наш час стрільба з лука поширена у всьому світі. У XXI столітті люди використовують лук як інструмент у різних сферах життя [5; 41; 42; 44; 51]. Варто зауважити, що стрільба з лука – це насамперед вид рухової активності (РА), що може бути основою спортивної діяльності, полювання, засобом рекреації, хобі, засобом розвитку фізичних якостей тощо [20; 37; 41; 51]. Окрім того, стрільбу з лука можна вивчати і в соціокультурному вимірі [6; 37; 41; 42]. Оскільки лук і стріли, які виникли в епоху мезоліту, супроводжують розвиток людства до сьогодні, цілком логічно, що стрільба з лука залишила значний відбиток у його історичній, культурній і традиційній спадщині [20; 41].

У культурному розрізі варто відзначити зображення символів лука й стріл у знаках геральдики, у літературному епосі, нумізматиці, релігійних і святкових обрядах, міфах і легендах тощо [6; 41; 51].

Також треба констатувати, що роль і застосування цього механічного приладу постійно змінювалися. Це свідчить про багату історію і характеризує важливість стрільби з лука, яка з плином часу постійно розвивалася й набирала нових форм [26; 37; 41; 51].

Лук і стріли в різних куточках світу змінювалися по-різному, залежно від умов і способу життя певного етносу [20; 37; 38; 41]. Це стало причиною використання стрільби з лука для певних потреб, виникли різні види лука (довгого англійського, скіфського, юмі тощо), які відрізняються за формою, розмірами, матеріалами, технікою виконання пострілу, підходом до підготовки й філософією [37; 38; 44; 51].

Здебільшого сучасну стрільбу з лука асоціюють із видом олімпійського спорту. Однак, як уже було згадано, вона має багато форм проявів, які практикують і сьогодні [28; 37; 43; 53].

Як вид спорту стрільба з лука може бути олімпійською, традиційною (як форма прояву етнічного спорту), неолімпійською, з блочного лука, 3D, скі тощо [28]. Також лук супроводжує РА людини в традиційних виступах, ініціаціях, релігійних і святкових обрядах, що є надбанням певних етнічних груп [37; 43; 53].

Стрільба з лука саме як вид рухової активності певного етносу або етнспорт недостатньо досліджена, особливо в українському сегменті, проте існує багато праць, пов'язаних із традиційним спортом, народною фізичною культурою (НФК), національним спортом тощо [1; 3; 4; 7]. Серед закордонних досліджень відома також значна кількість праць із цього напрямку, проте автори використовують іншу термінологію (*folksport*, *nation traditional sports*, *traditional sports and games* тощо) [25; 29; 34; 36; 46].

Тема класифікації спорту, звісно, не нова, проте досі актуальна [2]. Зокрема, це стосується різновидів стрільби з лука [24]. Українські й закордонні науковці пропонують різні варіанти класифікаційних характеристик розподілу видів спорту за певними ознаками [28; 34; 36; 53].

Сучасна класифікація видів спорту виокремлює олімпійські, неолімпійські, професійні, інтелектуальні, технічні й прикладні, військово-прикладні, екстремальні та національні види спорту [2]. На наш погляд, вона не цілком відображає різноманітність проявів спортивного використання стрільби з лука на теперішньому етапі її розвитку.

Аналіз літературних джерел. Варто зауважити, що цією проблематикою займається багато українських науковців, серед яких, зокрема, Н. Гнесь, В. Левків, О. Онопрієнко, Я. Смаль, Р. Поліщук, Є. Приступа та інші [1; 3; 7; 8]. Серед закордонних фахівців варто відзначити Hennig Eichberg, Q. Zheng, G. Zheng, Xiu-ying Han та інших [23; 25; 27; 34; 46].

На нашу думку, треба зосередити увагу на проблемі термінології та самому понятті «національний спорт», оскільки в процесі дослідження з'ясовано, що для позначення цього поняття послуговуються багатьма термінами [30; 36; 45; 48]. При-

чому це стосується не лише українського наукового простору, а й закордонних досліджень [7; 17; 24; 46].

Наприклад, згідно із Законом України «Про фізичну культуру і спорт» (внесення змін у 2017 р.), поняття національних видів спорту визначено так: «національні види спорту – види спорту, засновані на національно-культурних традиціях України» [10]. У працях Р. Поліщука подано таке визначення: «Національні види спорту – види спорту, які засновані на національно-культурних традиціях» [7]. Цей автор пише: «національні види спорту – це такі види, які історично склалися в етнічних групах населення, які мають соціально-культурну спрямованість і розвиваються в межах національно-культурного утворення», «національний спорт – невід'ємна частина культури тієї чи іншої нації». Науковець вказує, що національними видами спорту можна називати і закріплені державними законами в статусі національних, і ті, які просто набули значної популярності в певній країні. Важливою є теза, що термін «національний вид спорту» використовують науковці країн пострадянського простору та Китаю [7]. Це підтверджено в багатьох публікаціях у китайських виданнях, де вживають термін *national traditional sports* [17; 52; 54].

Також варто зазначити, що в українському науковому полі часто трапляється ще одне поняття – «народна фізична культура» (НФК) [1; 3; 8; 9]. У цьому сегменті працюють В. Левків, Є. Приступа, А. Цьось, О. Онопрієнко, Я. Смаль і багато інших [11; 12; 16].

Визначення НФК дав Є. Приступа: «народна фізична культура – це важливий складник національної культури та етнопедagogіки, який містить ті види РА та методи їх використання, які історично склалися серед тієї чи іншої етнічної спільноти для біологічного, психічного, естетичного, морального впливу на розвиток людини» [8].

Хочемо відзначити, що в європейському науковому сегменті зазвичай використовують терміни «фольксспорт» (англ. *folksport* – народний спорт), «традиційний спорт» і «традиційні ігри» [21; 23; 29; 34]. Про проблему тлумачення цих термі-

нів європейські фахівці досі дискутують (Malgorzata Bronikowska, Michael Groll) [33]. Ці автори наводять приклади запропонованих визначень, серед яких роздуми P. Parlebas, який зазначав, що традиційні ігри – це плід історії та творіння культури, за допомогою яких громади відображали соціокультурне коріння, що проявлялося в поведінці, спілкуванні й ставленні до навколишнього середовища [33; 38]. Традиційні ігри становлять частину культурної спадщини, їх проводять відповідно до традиційних обрядів і церемоній, що зумовлені практикою повсякденного життя [38].

Експерти Міжнародної ради з традиційних видів спорту та ігор (The International Council of Traditional Sports and Games) 2009 року в Тегерані на чолі з Guy Jaouen та Wojciech Lipiński затвердили визначення, яке визнала ЮНЕСКО: «Традиційні ігри – це рухові види дозвілля та відпочинку, які можуть мати обрядовий характер. Вони є частиною універсальної різноманітності спадщини. Їх практикують в індивідуальній або колективній манері, виходячи з регіональної або місцевої ідентичності; вони ґрунтуються на правилах, які ухвалила група, що організовує змагальну чи неконкурентну діяльність. Традиційні ігри мають популярний характер у своїй практиці та в організації, але якщо їх перетворити на спорт, вони, як правило, стають уніфікованими. Традиційні ігри сприяють глобальному здоров'ю» [23; 48].

Така сама проблема постала й перед китайськими дослідниками Han Yong, Jing Fu, Xiu-ying Han та іншими [34; 52]. Науковець Xiu-ying Han у своїй роботі стверджує, що це питання актуальне, і його досі обговорюють фахівці [34]. Автор пише, що під терміном «китайські народні традиційні види спорту» варто розуміти спортивні заходи різних національних груп на теренах Китаю. Здебільшого це стосується заходів відпочинку й рекреації, фестивалів, ушу тощо. Зазначено, що офіційно група китайських традиційних видів спорту охоплює понад 1000 назв. У переліку можна виокремити плавання на традиційних човнах, запуски повітряних зміїв, танці тощо [36].

Попри великі складнощі з трактуванням терміна «національний спорт» або «традиційний спорт» і його класифікацією, усі дослідники в цій галузі відзначають важливість і великий позитивний вплив цього явища на багатьох рівнях і в різних сферах життя людини й цілих народів [4; 11; 27; 50; 54]. Це може стосуватися: виховання національної ідеї, розвитку людини й суспільства загалом, тіловиховання, виховання морально-вольових навичок, почуття національної гордості, спілкування, розвитку певних умінь, навичок і фізичних якостей, позитивного впливу на ментальне й фізичне здоров'я людини, збереження національної культурної спадщини [3; 12; 16; 54]. Науково-педагогічні експерименти, які проводили Quanli Zheng та Guohua Zheng, виявили значні зрушення в рівнях фізичної підготовленості, комунікації між учнями й почуття національної гордості в експериментальних групах, які були залучені до дослідження [54].

Ще однією значущою проблемою в дослідженні національного спорту є його класифікація [34; 46]. Після аналізу наукової літератури закордонних й українських дослідників, які використовували різні критерії класифікації національних видів спорту, стало зрозуміло, що універсальної класифікації не існує. Запропоновані схеми певною мірою відрізняються, хоча й мають багато спільних елементів, які окреслили науковці [31; 34; 46]. Це стосується й класифікації стрільби з лука.

Більшість наукових праць зі стрільби з лука присвячено дослідженню різних аспектів олімпійської стрільби з лука. Натомість неолімпійські види, зокрема традиційну стрільбу з лука, в українському науковому просторі вивчено недостатньо [21; 28; 44; 51; 53]. Тож доцільно дослідити традиційні форми стрільби з лука як види спорту й рухової активності, як окремий компонент загальної ПА та історико-культурного надбання людства.

Нерозв'язана проблема дослідження. Отже, нерозв'язано проблему обґрунтування й уточнення моделі функціонування спорту й ПА з поширеними етнічними компонентами на прикладі традиційної стрільби з лука.

Мета – обґрунтувати таксономічну модель стрільби з лука з урахуванням концептуальних ознак національного й міжнародного спорту.

Завдання:

1. Визначити відмінні й спільні риси поняття традиційного спорту у світі (азійська, європейська та українська моделі) на прикладі стрільби з лука.
2. Надати кластерну характеристику стрільби з лука в різних класифікаціях народного спорту.
3. Описати місце й роль стрільби з лука як традиційного спорту та ПА на сучасному етапі її розвитку.
4. Уточнити схему етнічного й міжнародного спорту та ПА з урахуванням еволюційного розвитку стрільби з лука.

Методи дослідження. Основним методом дослідження був огляд і порівняльний аналіз літератури з напряму народного й національного спорту та етнічної фізичної культури. Для пошуку статей для аналізу використовували бази даних Scholar, Scopus і Web of Science. Праці для порівняння шукали й аналізували у трьох наукових сегментах – українському, європейському й китайському. Оскільки існує специфіка вживання термінів в окреслених наукових сегментах зазначеного напряму, використовували визначену кількість термінологічних одиниць під час пошуку ключових слів у назвах робіт українською та англійською мовами: національний спорт, народна фізична культура, традиційний спорт, традиційна стрільба з лука, traditional archery, traditional sport, national traditional sports, folksport, traditional games. Роботи, які було відібрано для аналізу в цьому дослідженні, були написані в період від 1990-х по 2022 рік. Пошук проводили від 1 травня 2023 року до 14 червня 2024 року.

Основні результати дослідження. За результатами аналізу літератури з'ясовано, що в країнах Європи, Китаю та Україні для характеристики етноспорту й етнічної рухової активності використовують різні слова-терміни, причому значення в них досить близькі, а подекуди тотожні [4; 23; 47; 54]. У Китаї використовують одне загальне поняття, під яким розуміють будь-який спорт чи рухову активність з етнічними

ознаками (ушу, запуски повітряних зміїв тощо) [34; 52; 54]. Натомість європейські та українські дослідники використовують різні терміни для спорту й рухової активності [7; 9; 16; 21; 28].

Ураховуючи значну роль народного спорту в житті, побуті, традиціях і творенні етносу, яку підкреслювали фахівці з України, Європи й Китаю, пропонуємо розглянути в цьому контексті роль і місце стрільби з лука в запропонованих класифікаціях народного спорту.

Серед українських учених цікаву думку висловив Є. Приступа [8; 9]. Він стверджував, що в сучасному світі НФК функціонує так [9]:

1. В автентичних формах (первинна форма, найчастіше трапляється в сільській місцевості на святкуванні народних свят). Автентична стрільба з лука проявляється в різноманітних дійствах, які відбуваються по всьому світу. Найбільш вдало це представлено в традиційних японських фестивалях – мацурі, де лук і стріли відіграють провідне значення. Основні ознаки – використання традиційного лука, який майстри виготовляють традиційним способом із визначених матеріалів [37; 38; 51].
2. У вторинних формах (адаптація до навчально-тренувального процесу). Найбільш вдало пройшли адаптацію до використання в навчально-тренувальному й виховному процесі такі види традиційної японської стрільби, як іноумоно (сьогодні його не практикують) і касаґаке. Це два види кінної стрільби, мета яких – формування навичок із подальшим їх використанням безпосередньо у військовій справі [37].
3. У модифікованих формах (частіше для досягнення максимального результату). До модифікованих форм стрільби з лука належать різноманітні її види. Найтиповішою модифікованою формою виступає олімпійська стрільба. На окрему увагу заслуговує стрільба з блочного лука. Ці види постійно вдосконалюють і модифікують на підставі наукових досліджень, поліпшують їхню матеріальну частину, правила змагань, методи й засоби тренувального процесу [26].

Особливу увагу привертає японська традиційна стрільба з лука кюдо [37; 51].

Це мистецтво володіння луком, яке на сьогодні є визнаним у світі видом спорту, що поширений на всіх континентах планети, у 50 країнах світу. Нині діє велика кількість національних і континентальних асоціацій, створено календар змагань, серед яких і міжнародні змагання різних рівнів, уніфіковано правила змагань (хоча до створення асоціацій вони могли бути різними в кожній школі) [5].

Хоча кудо на початку можна було кваліфікувати лише як вторинну форму НФК, зараз вона набула ознак модифікованої форми РА. Тобто можна зробити висновок, що для деяких засобів НФК, фолькспорту й інших спільних термінів характерне явище спортизації, яке полягає у видозміні й модифікації первинних форм народної рухової активності [51].

У праці О. Онопрієнко зібрано й детально досліджено різні підходи до класифікації та поділу народних фізичних засобів (НФЗ), серед яких є і поділ НФЗ за походженням, за призначенням, за правилами й сюжетами (які також ділять на підкласи), на ігри, забави та розваги тощо [4].

Виявлено спроби європейських науковців класифікувати традиційні види спорту. Автори Malgorzata Bronikowska та Michael Groll вказували на багато способів класифікації традиційних видів спорту за різними ознаками й характеристиками, починаючи від XVIII століття [21; 23; 33]. Однак у своїй праці вони подали головну сучасну класифікацію європейських традиційних видів спорту й ігор, яку офіційно затвердила Європейська асоціація традиційного спорту та ігор [23; 33]. Ця класифікація нараховує вісім підгруп, які ґрунтуються на основних видах рухової активності людини. Серед цих пунктів окреме місце посідають ігри, пов'язані зі стрільбою, що вказує на велике значення й поширеність цього виду рухової активності [23; 32].

Звернімо увагу на класифікацію, яку запропонував китайський фахівець Xiuying Han в аналітичному дослідженні, присвяченому національному традиційному спорту [34]. Він класифікує традиційні види спорту за такими критеріями: за етнічними групами, за природою виникнення й

функцією виду спорту чи РА, за наявністю змагальної діяльності [34; 36].

За етнічними групами поділяють ігри, забави й розваги, які відображають побут, культуру й традиції тієї чи тієї соціальної групи.

За природою виникнення й функцією види спорту та РА поділяють на три підгрупи: змагальні, оздоровчі й рекреаційні (розважальні). Розважальні ігри проводять для отримання емоційного задоволення, без чітких сталих правил. Змагальні натомість відбуваються лише за встановленими правилами, у яких чітко сформульовано умови визначення переможця. Оздоровчі проводять для підтримання фізичного стану й профілактики захворювань.

За наявністю змагальної діяльності поділяють види, які створені спеціально для проведення змагань. У роботі вказано, що було багато спроб поділити їх за стадіями розвитку, але чіткої хронології не сформовано.

Перший підтип – це ушу. Під терміном «ушу» слід розуміти сукупність усіх китайських бойових мистецтв і видів спорту, які було закладено в його основу [34].

Другий підтип – рекреаційний. У характеристиці цієї групи вказано, що ігри й змагання створено і для відпочинку, і для набуття певних умінь, навичок та знань. Рекреаційні ігри та спорт також поділяють на інтелектуальні й рухливі. До інтелектуальних ігор входять карткові ігри, шахи тощо. До рухливих ігор належать регламентовані ігри з певними правилами й обмеженнями, однак їх більше застосовують для розваги та активного фізичного розвитку.

Третій підтип – змагальний. Його можна поділити на п'ять підкласів: біг і стрибки (атлетичні), жонглювання, танці, двоборства й ліфтинг [34].

Відзначимо, що в цьому підході класифікаційні ознаки подібні до тих, які окреслили українські і європейські фахівці, особливо щодо змагального підтипу. Ці заходи проводять на заздалегідь регламентованих майданчиках, із можливістю використання певних спеціальних предметів і реквізиту, процес регулюють

сталими правилами змагань. Мета проведення цих змагань – визначити можливість [34].

Хоча в цій системі класифікації не знайдено підтвердження використання стрільби з лука в Китаї як засобу народної РА, констатуємо, що лук і стріли відігравали велику роль у житті китайців. Наше припущення про те, що китайська традиційна стрільба з лука могла входити до складу китайських бойових мистецтв (ушу), як, наприклад, кюдзюцу в Японії, або до групи двоборств, не отримало підтвердження. Але знайдено інформацію, яка свідчить про використання стрільби з лука в системі освіти й ритуальних дійствах китайців, особливо стрільби з лука на колісницях [24; 41; 42; 53].

У роботі В. Хавроненка зазначено, що стрільба з лука належала до конфуціанської системи освітніх шести мистецтв поряд із навчанням ритуалу, музики, каліграфії та математики [14].

Також автор вказує, що «ритуальні ігри у формі змагань створювали потрібну модель поведінки. Стрільба з лука вимагала спокою і концентрації, точності і пунктуальності, волі і смирення. Управління колісницею також стало формою ритуальної гри, яка мала виховувати в молодій людини певні інтелектуальні і фізичні якості. Вважали, що той, хто в змозі успішно керувати, стоячи в колісниці, кінями і водночас, зберігаючи рівновагу, прицільно стріляти з лука, той зможе, займаючи відповідальні посади, керувати людьми. Невпевненість, відсутність успіху під час участі в ритуальних іграх, особливо в управлінні колісницею, принижували соціальний статус людини, заважали кар'єрному росту» [15].

Учений з Японії Т. Sogowa запропонував класифікацію із 16 класифікаційних груп етноспорту [44; 45]. Серед них, зокрема, і традиційні види стрільби з лука, які автор долучив до видів бойового мистецтва. Також автор запропонував своє пояснення терміна «етносport»: «етносport – це загальне поняття для тих видів спорту, які певною мірою пов'язані з традиціями й культурою або задіяні у формуванні культурної ідентичності людей у країнах,

територіях, меншинах і групах, які ним займаються» [45].

Отже, на основі викладеного матеріалу сформовано варіанти уточнення кластерної класифікації стрільби з лука. Окрім звичних сьогодні спортивних видів стрільби з лука, таких як олімпійська стрільба й стрільба з блочного лука (неолімпійська), існують модифіковані варіації, наприклад польова стрільба (fieldarchery), скіарчері (skiarchery), клаударчері (cloudarchery) тощо [26]. Зауважимо, що стрільба з блочного лука також є модифікацією стрільби з лука.

Часто модифіковані види стрільби з лука називають неолімпійською стрільбою. Зокрема, польова стрільба (fieldarchery) входить до програми Всесвітніх ігор, тому належить до неолімпійських видів спорту. Хоча стрільба з блочного лука також є неолімпійським видом (визнаний таким в Україні згідно з наказом Державної служби молоді та спорту України), але до програми Всесвітніх ігор не входить. Зауважимо, що в польовій стрільбі застосовують три види луків, а саме: блочний, олімпійський та «голий» (англ. barebow – вид олімпійського лука, у якому не використовують приціл і стабілізатори) [26].

Інколи модифіковані види називають також традиційними, оскільки часто в них використовують саме традиційний лук [26].

На тлі такої великої кількості сучасних видів спортивної стрільби з лука недостатньо дослідженим залишається найдавніший вид, із якого, власне, починався спортивний рух стрільби з лука, – традиційна стрільба з лука [20; 41; 51; 53]. Вона є елементом етноспорту певного народу, у деяких країнах навіть стає національним видом спорту і з часом отримує міжнародне визнання (кюдо) [37]. Традиційна стрільба з лука має свої особливості, про які згадано вище й детально буде описано далі, однак уважаємо, що тема потребує подальшого вивчення.

Пропонуємо таку класифікацію стрільби з лука:

- олімпійська стрільба з лука;
- неолімпійська стрільба з лука (блочна, польова стрільба);
- модифікована стрільба з лука (скіарчері, клаударчері);
- традиційна стрільба з лука.

Наш підхід до побудови моделі етнічного й міжнародного спорту ґрунтується на порівняльній характеристиці підходів різних авторів, виявленні й усуненні суперечностей, установленні критеріїв і принципів диференціації спорту та РА.

Як уже було згадано, стрільба з лука має багато форм і проявів. У сучасному світі одним із таких проявів є традиційна стрільба з лука. Під традиційною стрільбою з лука слід розуміти широку сферу застосування лука й стріл у різних етнічних групах, особливості та традиції яких мали безпосередній вплив на формування, застосування, значення і їх видозміни [6; 20; 42; 43].

Окрім розв'язання певних завдань, у яких люди застосовували лук і стріли (мисливство, військова справа, релігійні дійства, мистецтво тощо), певною мірою заняття з ними позитивно впливали на розвиток фізичних якостей людини, а також морально-вольових характеристик, навіть якщо це не було першочерговою метою [6; 26; 37; 53]. Завдяки постійним тренуванням, які були потрібні для досягнення мети, майстерність володіння луком зростала. Набуваючи вмінь і навичок стрільби, люди використовували їх під час розваг, ігор для виявлення найкращого лучника [51].

Дійства набували традиційного характеру. Насамперед треба розуміти, що природа виникнення, упровадження й збереження традиційних обрядів і ритуалів різна і всередині однієї етногрупи, і між ними [36; 38]. Дійства проводили для розважання самих людей, богів певного пантеону для забезпечення ліпшого врожаю чи вдалого полювання, для тренувального процесу, обрядів ініціацій, ритуальних обрядів (відганяння злих духів), для визначення найвправнішого й найточнішого лучника [37; 43; 51]. Оскільки всі названі заходи, як правило, стосувалися певного календарного періоду або часу, то дійства з використанням лука й стріл почали ставати регулярними та отримували відповідні назви [5; 20; 40].

Окрім регулярності проведення заходів, на процес набуття змагальності також повпливали такі чинники: збільшення й

удосконалення правил ігор, дійств й обрядів, зростання рівня конкуренції через збільшення кількості учасників, що брали в них участь, зростання популярності серед населення, розвиток варіативності технік стрільби тощо [5; 37; 40].

Варто зазначити, що всі ці заходи практикували не тільки у великих етнічних групах, а й у набагато менших, так званих локальних і регіональних меншинах. Вони можуть відрізнятися причинами проведення, технікою стрільби, кількістю учасників і їхнім соціальним становищем тощо [20; 37; 42; 44].

На сьогодні традиційна стрільба з лука, зокрема певні її види, поширена як вид спорту і в певних етнічних групах, і в усьому світі [5; 32; 35; 42]. Вона суттєво відрізняється від сучасної олімпійської стрільби з лука і її підвидів. Основна відмінність – це використання традиційного лука [24; 37; 43]. Існує багато різновидів традиційного лука, які відрізняються особливою формою, способом виготовлення, розміром, силою натягу, відсутністю допоміжного приладдя (прицілу, стабілізатора) тощо [26; 43]. Звісно, є деякі види стрільби з лука, у яких лучники використовують допоміжні пристрої, проте такий вид спорту (чи РА) не можна назвати традиційним.

Хоча терміни «традиційний спорт» і «національний спорт» часто сприймають як синоніми, на нашу думку, вони мають невелику, проте істотну відмінність. Насамперед зауважимо, що традиції є незамінним складником етнічної рухової активності й етноспорту [9]. Традиції – це елементи соціальної та культурної спадщини (ідеї, погляди, звичаї, норми, смаки тощо), що передаються з роду в рід і зберігаються протягом тривалого часу в суспільстві або в окремих соціальних групах [10].

Тож уважаємо за доцільне використовувати термін «етносport» як узагальнену назву, що охоплює різновиди традиційного, національного й народного (folksport) спорту.

Проаналізувавши висловлювання згаданих науковців [17; 18; 38; 48; 50], подаємо узагальнене визначення етноспорту з уточненнями. Так, на наш погляд, етноспорт – це складова частина спорту, яка

ґрунтується на історичній і культурній спадщині окремих етнічних груп, основною ознакою якої є традиційність в уживанні мови, ритуалів, етики, одягу, елементів побуту тощо, що передає культуру й звичаї народу.

Від винаходу лука й стріл до формування сучасного виду спорту кюдо й інших видів РА з японським луком (іноумоно, шиханмато) минуло багато часу. Відбулися значні зміни в способі застосування зброї: із засобу полювання, ведення війни, розважального засобу (особливо серед знаті) вона перетворилася на спортивне знаряддя [20; 37; 51]. Варто зазначити, що на фестивалях у Японії часто проводили змагання серед лучників. Деякі з них набули традиційного й регулярного характеру з дотриманням певних правил (тосія) [35; 37]. Проте змагання були переважно лише для розваг.

Також варто згадати іноумоно (як форму національної РА) – вид кінної стрільби з лука, яку практикували заможні японці для поліпшення своїх умінь і навичок у кінній стрільбі з лука. Як мішені використовували живих собак, яких заганяли у спеціальний майданчик. Для тогочасних японців це був спосіб тренувань і розвага. На сьогодні така форма РА не збереглася [37].

Неодмінно треба звернути увагу на ябусаме (також форма національної РА японців) – відомий вид кінної стрільби, який використовують на прийняттях поважних гостей Японії, як ритуал на честь синтоїстських богів (зокрема, бога війни Хатімана) на фестивалях та подібних заходах. Існує спеціалізована школа (Оґасавара-рю), у якій навчають саме цього стилю стрільби і, відповідно, напрацьовано певні методи тренувань, однак повноцінна змагальна діяльність у ябусаме відсутня. Цей вид використовують як засіб для розваг і демонстрації поваги до гостей [37; 51].

Отже, для цих видів стрільби з лука характерні такі ознаки:

- наявність релігійних обрядів і ритуалів;
- символічні значення заходів;
- тривала історія;
- сталий річний календар заходів;
- дотримання незмінних правил проведення дійств;

- використання національного одягу;
- дотримання традиційної поведінки й етикету;
- використання слів-термінів рідною мовою;
- присутність глядачів;
- традиційна національна емоційність усіх учасників (спортсменів, суддів і глядачів);
- спеціалізовані вміння й навички учасників.

Це дає підстави вважати, що існує багато видів японської стрільби з лука, яку можна вважати етнічною руховою активністю.

Після аналізу літератури можна дійти висновку, що етноспорт виник завдяки процесу спортизації РА [39]. Спортизація – це процес трансформації рухової активності у спорт через набуття певних його ознак. Прикладом може бути японська стрільба з лука кюдо [5].

На початку ХХ ст. японська стрільба з лука переживала процес спортизації. Японські майстри володіння луком намагалися зберегти спадщину своїх наставників, оскільки традиційна стрільба з лука в Японії почала занепадати. Викладачі стрільби з лука (сансеї) поєднали зусилля для створення перших об'єднань (федерацій) кюдо. Найскладнішим завданням було узагальнення правил стрільби з лука, оскільки кожна школа й кожен майстер навчали своїх учнів (кюдока) по-своєму, однак загальні елементи залишалися незмінними. Паралельно проводили перші змагання серед учнів. Тепер відомо багато змагань різного рівня, масштабу і в Японії, і за її межами [5; 51].

Отже, кюдо як типовий вид національної рухової активності японців передбачає виконання ритуальних дійств й обрядів, використання сталих термінів для називання предметів, явищ і дій, відповідного одягу, наслідування норм і правил поведінки (стосунки між молодшим і старшим поколінням спортсменів).

Всеяпонська федерація кюдо розробила й закріпила загальні правила та календарний план змагань, на які також орієнтуються інші національні й міжнародні федерації кюдо. Окрім того, виявлено різні програми змагань, способи їх проведення,

визначення переможців, суддівства, присудження ступеня майстерності кюдока. На сьогодні сформовано організаційну структуру національних і міжнародних керівних організацій, розвивається матеріально-технічна база й створено науково-дослідницькі бази [5].

Усі ці ознаки також дають підстави зробити висновок, що японська стрільба з лука кюдо стала типовою формою японського етноспорту.

Цей вид спорту набув масовості в позакласних шкільних й університетських клубах. Лише в Японії займаються понад 130 тисяч учнів [5].

У процесі культурного обміну етнічна рухова активність та етноспорт набувають популярності за межами корінного етнічного й територіального простору [20; 23; 27; 32,50]. Як приклад наведемо кюдо, яке практикують на всіх континентах світу. Нині активно діють майже 50 національних федерацій кюдо. Відбуваються міжнародні змагання різного рівня: від регіональних до континентальних змагань і чемпіонату світу [5; 51].

Отже, етноспортові властиве явище інтернаціоналізації, тобто вихід на міжнародній рівень [7; 27]. Констатуємо факт, що етнічна РА має ознаки інтернаціоналізації: створення відповідних міжнародних організацій, які проводять міжнародні заходи з традиційними іграми [5; 37; 51].

В етноспорті за основу беруть ідеї та традиції етногруп у сфері РА, однак упродовж еволюції можуть зникати елементи обрядовості й виразної народності, він може набирати ознак професійного чи олімпійського спорту [7]. Також створюють повноцінні методики тренувань, уніфікують правила й регламенти змагань, організовують структури національних і міжнародних федерацій, формують календарні плани змагань тощо [37; 45; 51].

Припускаємо, що етноспорт й етнічну РА можуть практикувати в окремій територіальній чи соціальній групі, а не на всіх теренах країни чи декількох країн [7; 9; 45; 48]. Не варто забувати, що відомо багато видів ігор, спорту й рухової активності, які належать до культурної спадщини окремих народів, які не мають своєї держави,

тому вони не можуть досягти національного рівня, проте набувають статусу народних. Якщо етногрупа, яка практикує менш відомий і популярний вид спорту або РА, ще менша, то рівень поширеності можна охарактеризувати як локальний. Також вважаємо, що національний спорт – це найвищий рівень розвитку етноспорту.

Міжнародна асоціація спорту для всіх (ТАФІСА) (англ. The association for international sport for all, TAFISA) класифікує етнічну РА за певними рівнями. У програмі Всесвітніх ігор «Спорт для всіх», які проводять раз на чотири роки, у пункті 1 вказано: «[...] для демонстрації локальних, регіональних чи національних традиційних видів спорту або гри» [46; 48].

З урахуванням викладеного розроблено модель класифікації компонентів етнічної РА й етноспорту (див. рис. 1).

Загальну РА поділено на два типи – спонтанну й організовану.

Спонтанною вважатимемо будь-яку форму фізичної активності, яка не була запланована. Наприклад, постріл з лука в тирі на фестивалі. Організована РА складається із чотирьох компонентів, зокрема міжнародного спорту, міжнародної рухової активності, етнічного спорту й етнічної рухової активності.

Етнічну рухову активність поділяємо на три ланки. Низова ланка – локальна РА, що характерна для дуже малих етнічних груп. Для прикладу наведемо шиханмато – вид стрільби з лука, який розвинувся в префектурі Міядзакі [37]. Друга ланка – народна РА – охоплює більші території. Найвища ланка – національна рухова активність.

Етноспорт виник у підсумку спортизації та схожий за структурою на етнічну РА. Найвищою ланкою так само вважаємо національний спорт (наприклад, кюдо), низовою ланкою – регіональний спорт, а проміжною – народний.

Міжнародний спорт і міжнародна РА виникли завдяки популяризації та інтернаціоналізації етнічних ігор і спорту [27; 53]. За поділами вони однакові – регіональні, континентальні та всесвітні. До регіональних належать ті ігри й спортивні змагання,

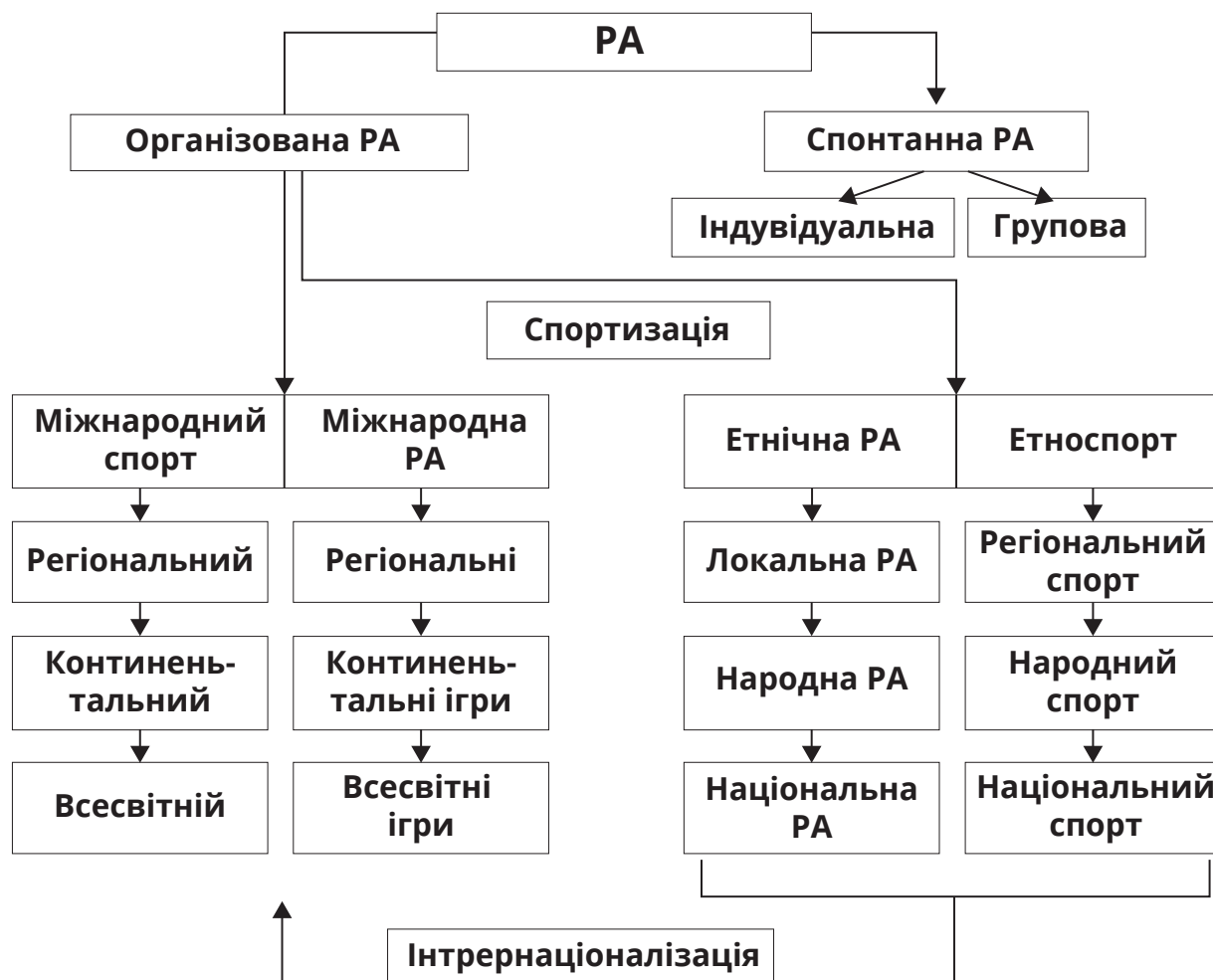

Рис. 1. Модель співвідношення міжнародного й етнічного компонентів у спорті та РА

які проводять у країнах певного географічного, мовного чи культурного регіону (зокрема, ігри кочовиків) [27]. Друга ланка – усі ігри й спортивні заходи континентального рівня (чемпіонати Європи тощо). Найвища ланка – це заходи, які проводять за участю представників країн з усіх континентів (чемпіонати світу, Всесвітні ігри «Спорт для всіх»).

Дискусія. За результатами аналізу наукових джерел з теми етнічного спорту й етнічної рухової активності таких авторів, як В. Левків, Є. Приступа, Р. Поліщук, М. Bronikowska, Т. Sogawa, Р. Parlebas, Х.-у. Han, Q. Zheng та інші виокремлено кілька важливих пунктів. По-перше, варто констатувати факт, що питання класифікації і використання термінів, які стосуються етнічних видів спорту й етнічної рухової

активності, досі актуальні, на що і звертає увагу більшість дослідників цього напрямку. Особливо актуальна проблема багатьох термінів, які застосовують для позначення етноспорту, та відмінностей у їх тлумаченні в українському, європейському й азійському наукових полях. Зокрема, українські та європейські науковці (Є. Приступа, Р. Поліщук, М. Bronikowska, М. Groll) розмежовують терміни, які використовують лише в РА (НФК в українському сегменті й traditional games у європейських роботах) [3; 9; 23; 27], та ті, які стосуються лише спортивного аспекту (національний спорт і folksport, traditional sports відповідно) [7; 33]. Натомість китайські науковці (Х.-у. Han, Q. Zheng) використовують одне поняття для всіх проявів – national traditional sports [34; 54]. Треба відзна-

чити позицію японських учених, зокрема Т. Sogawa, що використовував у своїх працях термін «етноспорт», і навіть дав власне визначення [44; 45]. Окрім того, у його працях повніше висвітлено проблему термінології. Автор зазначав, що той самий термін може бути різним і для різних мовних груп. Наприклад, англійське *folksport* у німецькомовних країнах звучить як *volksport* [45].

По-друге, треба зазначити, що в усіх наукових сегментах створено багато варіантів схем і моделей класифікації традиційного спорту за різними ознаками, проте єдиної думки досі немає [7; 36; 45]. Звертаємо увагу на те, що в кожній зі згаданих класифікацій народного спорту й РА фахівці виокремлюють і традиційні види стрільби з лука [8; 45].

По-третє, у всіх цих роботах науковці дійшли висновку, що традиційна рухова активність позитивно впливає на фізичний, психологічний, духовний розвиток людей і патріотичне виховання нації [11; 44; 54].

Запропоновано єдиний термін для позначення всіх традиційних видів спорту – «етноспорт» і подано його визначення. Установлено, що традиційна стрільба з лука посідає вагомe місце в етноспорті й етнічній РА на регіональному, локальному, національному та міжнародному рівнях. Уточнено схему етнічного й міжнародного спорту та РА на прикладі стрільби з лука з урахуванням еволюційного розвитку цього виду спорту.

Висновки:

1. Установлено, що поняття традиційного спорту в азійській, європейській та українській моделях мають спільні й відмінні риси. Українські та європейські науковці розмежовують терміни, які вживають у РА (НФК в українському сегменті й *traditional games* у європейських роботах), і ті, які характеризують спорт (національний спорт і *folksport*, *traditional sports* відповідно). У китайському сегменті використовують єдине поняття для всіх – *national traditional sports*. Попри розбіжності в застосуванні термінів, їхні тлумачення досить схожі. Окрім того, усі автори відзначають велике практичне значення цього виду діяльності, який має позитивний вплив на фізич-

ний, моральний, духовний, психологічний розвиток людини й націєтворення. Деякі з авторів порушують питання про імплементацію народних видів спорту та РА як засобів фізичної культури в закладах дошкільної, середньої та вищої освіти.

2. Порівняльний аналіз установив, що, оскільки стрільба з лука відігравала значну роль в еволюції людства, вона й сама зазнавала постійних змін. Як видно з класифікацій народного спорту українських, китайських і європейських учених, стрільба з лука завжди була частиною народних дійств. Пройшовши багато етапів розвитку від етнічної рухової активності до сучасного спорту, стрільба з лука зазнала різноманітних модифікацій у традиційному сегменті і в сучасному спорті. Тож уточнено кластерну класифікацію стрільби з лука й виділено такі її компоненти: олімпійську, неолімпійську, модифіковану та традиційну.

3. З'ясовано, що шлях стрільби з лука як виду спорту й РА починається від моменту винаходу лука. Традиційна стрільба з лука як вид спорту й рухової активності має велике значення для етнічного (національного) й міжнародного руху фізичного виховання. Існує багато видів, форм і проявів традиційної стрільби з лука, популярних в усьому світі. Також відбуваються змагання різних рівнів (національні й міжнародні).

4. Уточнено модель етнічного й міжнародного спорту на прикладі стрільби з лука. Установлено, що стрільба з лука може набувати рис спонтанної та організованої РА. Також організовану РА можна умовно поділити на чотири компоненти: етнічна РА, міжнародна РА, етноспорт і міжнародний спорт. У межах етнічної РА й етноспорту ми виділили такі рівні: локальний, регіональний і національний та регіональний, народний і національний, відповідно. Національний спорт і національна рухова активність – найвищі форми прояву етноспорту й РА. Народний спорт і народна РА є надбанням певного народу, який може й не мати власної державності. Локальна РА й регіональний спорт як низові ланки – це ті види, які виникли і є унікальними для певного регіону чи області. Також з'ясовано що на етнічну РА й етноспорт

поширюється явище інтернаціоналізації, окремі види набувають популярності за межами своєї етногрупи і стають міжнародним спортом або міжнародною РА. У міжнародному спорті й міжнародній РА виокремлено компоненти регіонального, континентального й всесвітнього рівнів. До регіональних належать ігри народів декількох країн, які мають певні спільні традиційні чи мовні ознаки (ігри кочовиків), до континентальних – чемпіонати континентів (наприклад, чемпіонат Європи), до всесвітніх – чемпіонат світу тощо. Та-

кож звертаємо увагу, що РА зазнає впливу спортизації, у процесі якої виникають нові види спорту на основі етнічної рухової активності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гнесь, Н. (2011). До питання класифікації засобів народної фізичної культури. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т. Г. Шевченка. Педагогічні науки. Фізичне виховання та спорт, (91), 106–109.
2. Долбишева, Н. (2014). Наукові підходи до класифікації неолімпійських видів спорту. Спортивний вісник Придніпров'я, (3), 31–39.
3. Левків, В. (2002). Особливості застосування українських народних ігор та забав в минулому і в сучасних шкільних умовах. Актуальні питання розвитку спортивних і рухливих ігор: сучасний стан та перспективи, (3), 144–149.
4. Онопрієнко, О., & Онопрієнко, О. (2020). Класифікація засобів народної фізичної культури. Молодий вчений, 4(86), 268–271. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-55>
5. Островський, М., & Виноградський, Б. (2023). Організаційна структура національних та міжнародних керівних організацій у кюдо. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective, (2), 15–26. <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.2.2>
6. Островський, М. (2020). Символьне використання лука та стріл у геральдичних знаках як засіб популяризації спортивної стрільби з лука. Молода спортивна наука України, (27), 20–21.
7. Поліщук, Р. (2020). Національний спорт як навчальний курс та його світоглядно-філософське значення. Молодий вчений, 4(80), 528–532. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-110>
8. Приступа, Є. (1995). Народна фізична культура українців. УСА.
9. Приступа, Є. Н., & Пилат, В. (1994). Традиції української національної фізичної культури. Троян.
10. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про фізичну культуру і спорт» щодо визнання національних видів спорту» № 2074-VIII (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-19#Text>
11. Саїнчук, М. (2016). Інтеграція традиційних видів спорту та ігор у фізичне виховання молоді для

REFERENCES

1. Hnes, N. O. (2011). To the issue of classification of means of folk physical culture. Bulletin of the T. H. Shevchenko National University «Chernihiv Colehium», (91), 106–109.
2. Dolbysheva, N. (2014). Scientific approaches to the classification of non-Olympic sports. Sports Bulletin of the Dnieper Region, (3), 31–39.
3. Levkiv, V. (2002). Peculiarities of the use of Ukrainian folk games and pastimes in the past and in modern school conditions. Current issues in the development of sports and outdoor games: current state and prospects, (3), 144–149.
4. Onopriienko, O., & Onopriienko, O. (2020). Classification of means of folk physical culture. Young Scientist, 10(86), 268–271. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-10-86-55>
5. Ostrovskiy, M., Vynohradskiy, B. (2023). Organizational structure of national and international leading organizations in kyudo. Physical Culture and Sport: Scientific Perspective, (2), 15–26. <https://doi.org/10.31891/pcs.2023.2.2>
6. Ostrovskiy, M. (2020). Symbolic use of bow and arrows in heraldic signs as a means of popularizing sport archery. Young sports science of Ukraine, (27), 20–21.
7. Polishchuk, R. (2020). National sport as an educational course and its worldview and philosophical significance. Young Scientist, 4(80), 528–532. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2020-4-80-110>
8. Prystupa, Ye. (1995). National physical culture of Ukrainians. USA.
9. Prystupa, Ye. N., & Pylat, V. (1991). Traditions of Ukrainian national physical culture. Troian.
10. Law of Ukraine «On Amendments to the Law of Ukraine «On Physical Culture and Sports» Regarding Recognition of National Sports» No. 2074-VIII (2017). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-19#Text>
11. Sainchuk, M. (2016). Integration of traditional sports and games in the physical education of youth for the formation of cultural identity and patriotism. Sports Bulletin of the Dnieper Region, (3), 193–197.

- формування культурної ідентичності й патріотизму. Спортивний вісник Придніпров'я, (3), 193–197.
12. Смаль, Я. (2014). Теоретико-методичні основи засобів народної фізичної культури. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(24), 44–48.
 13. ВУЕ. (б. д.). Традиція. <https://vue.gov.ua/Традиція>
 14. Хавроненко, В. (2013). Традиційні культури і ритуали Китаю. *Університетська кафедра*, (2), 165–175.
 15. Хавроненко, В. (2020). Конфуціанство як освітня традиція. У *Актуальні проблеми сучасної науки та освіти* (Ч. 1, с. 50). Львівський науковий форум.
 16. Цибанюк, О. (2021). Historical and pedagogical features of the formation of the Romanian national war game. The genesis of the formation of the Romanian national war game is considered. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 12(144), 175–178.
 17. Чень, Д., & Бондар, А. (2022). Popularization of chinese national traditional kinds of sports. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 6(151), 9–13.
 18. World Ethnosport Confederation. (б. д.). About Us. <https://worldethnosport.org/about-us>
 19. Charles, D. (2015). *Archery: Skills. Tactics. Techniques*. The Crowood Press.
 20. Bianchi, E. (2023). Towards an Aesthetics of Archery. *British Journal of Aesthetics*, 64(1), 33–48. <https://doi.org/10.1093/aesthj/ayad007>
 21. Bronikowska, M., & Groll, M. (2015). Definition, classification, preservation and dissemination of traditional sports & games in Europe. *Tafisa Recall, Games of the Past, Sports for Today*, 1–10.
 22. Bronikowska, M., Petrovic, L., Horvath, R., Hazelton, L., Ojaniemi, A., Alexandre, J., & Silva, C. F. (2015). History and cultural context of traditional sports and games in selected European countries. *Tafisa Recall, Games of the Past, Sports for Today*, 1–19.
 23. Bronikowska, M., & Prabucki, B. (2014). TAFISA and UNESCO joint effort for building cultural capital through traditional sports – an analysis of The 5th World Sport for All Games. *Studia Humanistyczne AGH*, 13(1), 29. <https://doi.org/10.7494/human.2014.13.1.29>
 24. Chao, H., Ma, L., & Kim, L. (2022). *Chinese Archery Studies: Theoretic and Historic Approaches to a Martial Discipline*. Springer Nature.
 25. World Ethnosport Confederation. (б. д.). Corporate members. Взято 10 червня 2023 з <https://worldethnosport.org/corporate-members>
 26. World Archery. (б. д.). Disciplines. Взято 12 вересня 2023 з <https://www.worldarchery.sport/sport/disciplines>
 27. Eichberg, H. (2012). Folk sports and traditional games, Europe. In J. Nauright, & C. Parrish (Eds.), *Sports around the World: History, Culture, and Practice*. (Vol. 2, pp. 304–312). ABC-Clio. <http://www.abc-clio.com/product.aspx?isbn=9781598843002>
 12. Smal, Ya. (2013). Theoretical and methodological foundations of folk physical culture. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(24), 44–48.
 13. Great Ukrainian Encyclopedia (n. d.). Tradition. Retrieved July 27, 2023, from <https://vue.gov.ua/Традиція>
 14. Khavronenko, V. (2013). Traditional cults and rituals of China. *University Department*, (2), 165–175.
 15. Khavronenko, V. (2020). Confucianism as an educational tradition. In *Current Problems of Modern Science and Education* (Part 1, p. 50). Lviv scientific forum.
 16. Tsybaniuk, O. (2021). Historical and pedagogical features of the formation of the Romanian national war game. The genesis of the formation of the Romanian national war game is considered. *Scientific Journal of Drahomanov Ukrainian State University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 12(144), 175–178.
 17. Chen, D., Bondar, A. (2022). Popularization of chinese national traditional kinds of sports. *Scientific Journal of Drahomanov Ukrainian State University. Series 15. Scientific and pedagogical problems of physical culture (physical culture and sports)*, 6(151), 9–13.
 18. World Ethnosport Confederation. (n. d.). About Us. Retrieved November 1, 2023, from <https://worldethnosport.org/about-us>
 19. Charles, D. (2015). *Archery: Skills. Tactics. Techniques*. The Crowood Press.
 20. Bianchi, E. (2023). Towards an Aesthetics of Archery. *British Journal of Aesthetics*, 64(1), 33–48. <https://doi.org/10.1093/aesthj/ayad007>
 21. Bronikowska, M., & Groll, M. (2015). Definition, classification, preservation and dissemination of traditional sports & games in Europe. *Tafisa Recall, Games of the Past, Sports for Today*, 1–10.
 22. Bronikowska, M., Petrovic, L., Horvath, R., Hazelton, L., Ojaniemi, A., Alexandre, J., & Silva, C. F. (2015). History and cultural context of traditional sports and games in selected European countries. *Tafisa Recall, Games of the Past, Sports for Today*, 1–19.
 23. Bronikowska, M., & Prabucki, B. (2014). TAFISA and UNESCO joint effort for building cultural capital through traditional sports – an analysis of The 5th World Sport for All Games. *Studia Humanistyczne AGH*, 13(1), 29. <https://doi.org/10.7494/human.2014.13.1.29>
 24. Chao, H., Ma, L., & Kim, L. (2022). *Chinese Archery Studies: Theoretic and Historic Approaches to a Martial Discipline*. Springer Nature.
 25. World Ethnosport Confederation. (n. d.). Corporate members. Retrieved June 10, 2023, from <https://worldethnosport.org/corporate-members>
 26. World Archery. (n. d.). Disciplines. Retrieved September 12, 2023, from <https://www.worldarchery.sport/sport/disciplines>
 27. Eichberg, H. (2012). Folk sports and traditional games, Europe. In J. Nauright, & C. Parrish (Eds.), *Sports around the World: History, Culture, and Practice*. (Vol. 2, pp. 304–312). ABC-Clio. <http://www.abc-clio.com/product.aspx?isbn=9781598843002>

28. Eichberg, H. (2012). Chapter 5 – The energy of festivity: Atmosphere, intonation and self-orchestration in Danish popular sports. *Routledge Online Studies on the Olympic and Paralympic Games*, 1(35), 99–112. https://doi.org/10.4324/9780203887974_chapter_5
29. Eichberg, H. (2013). Laughter in popular games and in sport. *Gesnerus*, 70(1), 127–150. <https://doi.org/10.24894/gesn-en.2013.70009>
30. World Ethnosport Confederation. (б. д.). Event calendar. Взято 12 грудня 2023 з <https://worldethnosport.org/events>
31. International Council of Traditional Sports and Games. (б. д.). Games. Взято 10 червня 2023 з <https://traditionalsportsgames.org/index.php/games>
32. Gomme, A. B. (2018). *Traditional Games of England, Scotland, and Ireland: With Tunes, Singing-Rhymes, and Methods of Playing According to the Variants Extant and Recorded in Different Parts of the Kingdom*. Creative Media Partners, LLC.
33. Groll, M., Bronikowska, M., & Savola, J. (2015). Cultural aspects of traditional sports and games. *International Journal of Physical Education*, 52(3), 25–36. <https://doi.org/10.5771/2747-6073-2015-3-25>
34. Han, X.-y. (2019). Classification of Folk Traditional Sports. *DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science*. <https://doi.org/10.12783/dtssehs/ermas2019/33401>
35. Honma, S. (1991). A traditional Japanese sport with modern character: in application Guttman's Model to 'Toshiya'. *Bulletin of the institute of physical education*, 31(1), 39–46.
36. International Council of Traditional Sports and Games. (б. д.). International Council of Traditional Sports and Games. Взято 10 червня 2023 з <https://traditionalsportsgames.org/>
37. Campbell, A. (1993). *Japan: An Illustrated Encyclopedia*. Kodansha.
38. Parlebas, P. (2005). «El joc, emblema d'una cultura» a *Enciclopedia Catalana «Jocs i Esports tradicionals»*, Tradicionari, Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya, (3), 13.
39. World Health Organization. (2024, 24 January). Physical activity. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>
40. Sapp, R. (2013). *Ultimate Guide to Traditional Archery*. Skyhorse Publishing.
41. Selby, S. (2000). *Chinese archery*. Hong Kong University Press.
42. Selby, S. (2023). A Socio-political Study of the Chinese Archery Rituals of the Zhou Dynasty. In Chao, H., Ma, L., Kim, L. (Eds.), *Chinese Archery Studies*. *Martial Studies* (vol. 1, pp. 73–107). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-16-8321-3_4
43. Selby, S. (2023). The Bows of China. In Chao, H., Ma, L., Kim, L. (Eds.), *Chinese Archery Studies*. *Martial Studies* (vol. 1, pp. 37–69). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-16-8321-3_3
44. Sogawa, T. (2006). East Asian Ethnic Sport. *International Journal of Sport and Health Science*, 4(2), 95. <https://doi.org/10.5432/ijshs.4.95>
28. Eichberg, H. (2012). Chapter 5 – The energy of festivity: Atmosphere, intonation and self-orchestration in Danish popular sports. *Routledge Online Studies on the Olympic and Paralympic Games*, 1(35), 99–112. https://doi.org/10.4324/9780203887974_chapter_5
29. Eichberg, H. (2013). Laughter in popular games and in sport. *Gesnerus*, 70(1), 127–150. <https://doi.org/10.24894/gesn-en.2013.70009>
30. World Ethnosport Confederation. (n. d.). Event calendar. Retrieved December 12, 2023, from <https://worldethnosport.org/events>
31. International Council of Traditional Sports and Games. (n. d.). Games. Retrieved June 10, 2023, from <https://traditionalsportsgames.org/index.php/games>
32. Gomme, A. B. (2018). *Traditional Games of England, Scotland, and Ireland: With Tunes, Singing-Rhymes, and Methods of Playing According to the Variants Extant and Recorded in Different Parts of the Kingdom*. Creative Media Partners, LLC.
33. Groll, M., Bronikowska, M., & Savola, J. (2015). Cultural aspects of traditional sports and games. *International Journal of Physical Education*, 52(3), 25–36. <https://doi.org/10.5771/2747-6073-2015-3-25>
34. Han, X.-y. (2019). Classification of Folk Traditional Sports. *DEStech Transactions on Social Science, Education and Human Science*. <https://doi.org/10.12783/dtssehs/ermas2019/33401>
35. Honma, S. (1991). A traditional Japanese sport with modern character: in application Guttman's Model to 'Toshiya'. *Bulletin of the institute of physical education*, 31(1), 39–46.
36. International Council of Traditional Sports and Games. (n. d.). International Council of Traditional Sports and Games. Retrieved June 10, 2023, from <https://traditionalsportsgames.org/>
37. Campbell, A. (1993). *Japan: An Illustrated Encyclopedia*. Kodansha.
38. Parlebas, P. (2005). «El joc, emblema d'una cultura» a *Enciclopedia Catalana «Jocs i Esports tradicionals»*, Tradicionari, Enciclopèdia de la cultura popular de Catalunya, (3), 13.
39. World Health Organization. (2024, 24 January). Physical activity. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/physical-activity>
40. Sapp, R. (2013). *Ultimate Guide to Traditional Archery*. Skyhorse Publishing.
41. Selby, S. (2000). *Chinese archery*. Hong Kong University Press.
42. Selby, S. (2023). A Socio-political Study of the Chinese Archery Rituals of the Zhou Dynasty. In Chao, H., Ma, L., Kim, L. (Eds.), *Chinese Archery Studies*. *Martial Studies* (vol. 1, pp. 73–107). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-16-8321-3_4
43. Selby, S. (2023). The Bows of China. In Chao, H., Ma, L., Kim, L. (Eds.), *Chinese Archery Studies*. *Martial Studies* (vol. 1, pp. 37–69). Springer. https://doi.org/10.1007/978-981-16-8321-3_3
44. Sogawa, T. (2006). East Asian Ethnic Sport. *International Journal of Sport and Health Science*, 4(2), 95. <https://doi.org/10.5432/ijshs.4.95>

45. Sogawa, T. (2006). Ethnic Sport, its Concept and Research Perspectives. *International Journal of Sport and Health Science*, 4(2), 96–102. <https://doi.org/10.5432/ijshs.4.96>
46. TAFISA (б. д.). TAFISA World Sport for All Games. Взято 10 червня 2023 <http://tafisa.org/tafisa-world-sport-for-all-games>
47. Gomme, A. B. (2018). *Traditional Games of England, Scotland, and Ireland: With Tunes, Singing-Rhymes, and Methods of Playing According to the Variants Extant and Recorded in Different Parts of the Kingdom*. Creative Media Partners, LLC.
48. UNESCO (б. д.). Traditional Sports and Games. Взято 10 червня 2023 з <https://www.unesco.org/en/sport-and-anti-doping/traditional-sports-and-games>
49. Tsybanyuk, O., Komisaryk, M., Kuznietsova, K., Mishkulynets, O., & Chuyko, H. (2023). Using folk game-based and body training technologies in modern education in european countries. *Conhecimento & Diversidade*, 15(37), 58–72. <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i37.10922>
50. Traditional Sports (б. д.). Vision. Взято 5 березня з <https://www.traditionalsports.org/about-us/vision.html>
51. Vynogradsky, B., & Ostrovsky, M. (2022). Традиційна стрільба з лука як специфічна форма рухової активності японців. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(60), 3–10. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-04-03-10>
52. Wang, H. S., Yang, F. J., & Fang, Y. L. (2011). Research on the Development Mode for Ethnic Minority Traditional Sports Cultural Resources. *Advanced Materials Research*, (361–363), 1761–1764. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amr.361-363.1761>
53. Yu, C., Liu, M., & Li, Y. (2024). Research Progress on Chinese Traditional Archery: A Visualization Analysis Based on CiteSpace. *Revista de Psicología del Deporte (Journal of Sport Psychology)*, 33(1), 243–257.
54. Zheng, Q., & Zheng, G. (2023). Folk Sports and Physical Education: 'Beyond the Classroom' - An Exploration of the Relationship Between Folk Sports Participation and Physical Education in Rural Schools. *Educational Administration: Theory and Practice journal*, 29(3), 69–92. <https://doi.org/10.52152/kuey.v29i3.811>
45. Sogawa, T. (2006). Ethnic Sport, its Concept and Research Perspectives. *International Journal of Sport and Health Science*, 4(2), 96–102. <https://doi.org/10.5432/ijshs.4.96>
46. TAFISA (б. д.). TAFISA World Sport for All Games. Взято 10 червня 2023 <http://tafisa.org/tafisa-world-sport-for-all-games>
47. The traditional games of England, Scotland, and Ireland. (1984). Thames and Hudson.
48. UNESCO (б. д.). Traditional Sports and Games. Взято 10 червня 2023 з <https://www.unesco.org/en/sport-and-anti-doping/traditional-sports-and-games>
49. Tsybanyuk, O., Komisaryk, M., Kuznietsova, K., Mishkulynets, O., & Chuyko, H. (2023). Using folk game-based and body training technologies in modern education in european countries. *Conhecimento & Diversidade*, 15(37), 58–72. <https://doi.org/10.18316/rcd.v15i37.10922>
50. Traditional Sports (б. д.). Vision. Взято 5 березня з <https://www.traditionalsports.org/about-us/vision.html>
51. Vynogradsky, B., & Ostrovsky, M. (2022). Традиційна стрільба з лука як специфічна форма рухової активності японців. *Physical education, sport and health culture in modern society*, 4(60), 3–10. <https://doi.org/10.29038/2220-7481-2022-04-03-10>
52. Wang, H. S., Yang, F. J., & Fang, Y. L. (2011). Research on the Development Mode for Ethnic Minority Traditional Sports Cultural Resources. *Advanced Materials Research*, (361–363), 1761–1764. <https://doi.org/10.4028/www.scientific.net/amr.361-363.1761>
53. Yu, C., Liu, M., & Li, Y. (2024). Research Progress on Chinese Traditional Archery: A Visualization Analysis Based on CiteSpace. *Revista de Psicología del Deporte (Journal of Sport Psychology)*, 33(1), 243–257.
54. Zheng, Q., & Zheng, G. (2023). Folk Sports and Physical Education: 'Beyond the Classroom' - An Exploration of the Relationship Between Folk Sports Participation and Physical Education in Rural Schools. *Educational Administration: Theory and Practice journal*, 29(3), 69–92. <https://doi.org/10.52152/kuey.v29i3.811>

Стаття надійшла до редколегії 24.10.2024

Прийнята до друку 27.11.2024

Підписана до друку 27.12.2024

Михайло Островський

ORCID iD: 0000-0002-0631-0953

Богдан Виноградський

ORCID iD: 0000-0002-4417-2811

email : bvynohrad@ukr.net

Олексій Шило

ORCID iD: 0009-0005-7967-1468